

FRIHET, LIKHET, BRORSKAP:
kapitalismen i teori og praksis

Av samme forfatter:

Filosofi: en innføring
(Kontekst forlag 1991)

Fornuft, egoisme, kapitalisme: essays om Ayn Rand
(Kontekst forlag 2003)

Forteljingas pedagogikk: folkediktning før og no
(Sammen med Lis K. Andersen og Johan Einar Bjerkem,
Gyldendal norsk forlag 2003)

Frihet, likhet, brorskap: kapitalismen i teori og praksis
(Kontekst forlag 2004, ny utgave 2021)

Krig, fred, religion og politikk
(Kontekst forlag 2015)

Saysiansk økonomi
eller en introduksjon til politisk økonomi basert på teoriene til
Jean-Baptiste Say
(Kolofon forlag 2017)

Vegard Martinsen er også bidragsyter til disse bøkene:

Når fremtiden nekter å vente
(Red. Torbjørn Røe Isaksen, Unge Høyre 2002)

Vivo: lærerens bok
(Red. Elen Egeland mfl., Gyldendal 2010)

Grunnlov og frihet: turtelduer eller erkefiender?
(Red. Jørn K. Baltzersen, Kolofon forlag 2017)

FRIHET, LIKHET, BRORSKAP:

kapitalismen i teori og praksis

Utvidet utgave

av

Vegard Martinsen

Kontekst forlag 2021

FRIHET, LIKHET, BRORSKAP: kapitalismen i teori og praksis

Utvidet utgave

Copyright © Vegard Martinsen 2021

Artikkelen «DLFs historie i perioden 1972-2001 med spesiell vekt på tiden etter 1996» Copyright © Trond Johansen 2017

All sitering er innenfor reglene for «fair use».

Det må ikke kopieres fra denne bok i strid med Åndsverklovens bestemmelser.

Kontekst forlag

Oslo

ISBN 978-82-91106-09-0

Innhold

Forord.....	7
Innledning.....	9
Liberalismen.....	15
<i>Losing Ground</i>	23
Beskatningens begredelige historie	27
Eiendomsrettens betydning	37
<i>Globaliseringsfellen</i>	55
ATTAC: gammel politikk under nytt navn	69
Rettigheter: virkelige og kunstige	79
Aktiv dødshjelp	83
Årsakene til kriminalitet	85
Ulykker og kriminalitet: hva må gjøres?	89
Opprør mot virkeligheten	91
Røyking, erstatninger, helse	93
Narkotika og frihet	103
Ludwig von Mises – en biografisk skisse	115
Kapitalisme og bankkriser	131
Willoch og kapitalismen	133
Krig og kriminalitet	137
Sosialismen, fascismen og nazismen	147
Miljøbevegelsen	153
Miljøbevegelsens spådommer	165
Rasjonelt om miljøspørsmål	171
Drivhuseffekten: helt motsatt	177
Den konservative venstresiden	179
Energikrisen i California	181
Islam – den ellefte landeplage	183
Kleskoder	221
Konflikten i Midt-Østen	223
Historiske paralleller: Vietnam og Midt-Østen	235
Statoils handel med Iran	237
Hvorfor Columbus bør hylles	241

Romerrikets fall i reprise	245
Hvorfor Vesten vinner	261
McCarthyismen	271
Fredsbevegelsen	291
Nobels fredspris	297
Ayn Rand og frihet	313
Libertarianismen: et Objektivistisk perspektiv	335
Liberalismens historie i Norge	363
DLFs historie fra 1996 til 2001 - av Trond Johansen.....	417
DLFs historie fra 2001 til 2017	429
Etterord.....	447

Forord

De aller fleste ønsker et samfunn preget av de verdiene som ble uttrykt i kamppropet fra den franske revolusjon: «Frihet, likhet, brorskap!» Min overbevisning er at dette idealet kun kan gjennomføres dersom enkeltmennesker har frihet til å handle på alle fredelige måter, og at de holdes ansvarlige – både moralsk, juridisk og økonomisk – for sine handlinger. Samfunnet må med andre ord organiseres i samsvar med full individuell frihet, dvs. som et laissez-faire-kapitalistisk samfunn.

Dette forutsetter igjen en bred aksept i kulturen av rasjonelle ideer som individualisme, fornuft og rasjonell egoisme. Disse verdiene står svakt i dag; ideer som uttrykker de motsatte verdier dominerer, og samfunnet beveger seg da naturlig nok i retning av mindre individuell frihet, mer politikerstyring, mer kriminalitet, økende sosial avmakt, osv. For å forsøke å begrunne og klargjøre dette har jeg i de siste år holdt endel foredrag og skrevet endel artikler. Noen av disse artiklene og foredragene er samlet i denne boken. (Alle er oppdatert i forhold til første publisering.) Selv om mange av artiklene tar for seg en konkret problemstilling, illustrerer de allikevel prinsipper som det vil være nyttig å kjenne til også hvis den konkrete saken hadde vært foreldet.

Dessverre ser det ut til at de konkrete sakene som omtales fortsatt er aktuelle.

Innholdet i denne boken bør sees i sammenheng med innholdet i mine to tidligere bøker *Filosofi: en innføring* og *Fornuft, egoisme, kapitalisme: essays om Ayn Rand*. Siden alle artiklene ble skrevet for å stå alene, er det uunngåelig at det i en samling som denne vil bli en del overlappinger.

I den perioden jeg har arbeidet med disse artiklene har jeg hatt utbytte av samtaler og diskusjoner med en rekke personer, og de takkes herved: Tømm Arntsen, Andreas Aure, Knut Eirik Braaten, Tore Bøckmann, Sindre Duedahl, Dag Inge Fjeld, Arne Jørgensen, Per Arne Karlsen, Jan Karlstrøm, Inger Lazzeri, Scott McConnell, Knut Mønnesland, Karl Martin Mertens, Kjell Ramstad, Niclas G.R. Ransted-Jørnli, Hanna Cecilie Skurdal, Inge Simon Thorbjørnsen, Harald Waage. Ingen av disse er nødvendigvis enige i de synspunkter

jeg gir uttrykk for her. Under arbeidet med denne samlingen har jeg hatt god hjelp av Inger Lazzeri og Tømm Arntsen, og de takkes spesielt.

Alle feil som boken allikevel måtte inneholde er dog fullt og helt kun undertegnede ansvar.

Oslo, februar 2004

V.M.

Denne nyutgaven inneholder to nye artikler om DLFs historie; den ene skrevet av Trond Johansen, som var leder i DLF fra 1997 til 2001, den andre skrevet av undertegnede. Artikkelen «Islam: den ellefte landeplage» er noe utvidet i forhold til første publisering. De andre artiklene er i all hovedsak uforandret i forhold til første utgivelse, men noen feil er rettet, det er foretatt noen presiseringer, og i et par tilfeller er det satt inn fotnoter som inneholder nye vurderinger.

Oslo, juli 2021

V.M.

Innledning

Kapitalismen er et samfunnssystem som innebærer at statens oppgaver kun er primæroppgavene politi, rettsvesen og militært forsvar. Kapitalismen er altså noe helt annet enn det politiske system som finnes i Vesten i dag. For å presisere at man med uttrykket kapitalisme ikke mener dagens system i Vesten, benytter man iblant uttrykket *laissez-faire-kapitalisme*.

Alle vestlige samfunn i dag har en stat som i tillegg til de primære, legitime oppgavene, har tatt på seg et utall andre oppgaver. Staten (eller kommunen) driver skole, helsevesen, pensjons- og trygdeordninger, likestillingsarbeid, forskning og distriktsutbygging. Videre, staten gir økonomisk støtte til alle typer bedrifter og virksomheter, og til de fleste enkeltindivider. For å finansiere dette er alle tvangsmessig underlagt en høy beskatning, og all økonomisk aktivitet er underlagt en enorm mengde tvangsmessige restriksjoner (konsesjonsordninger, produksjonskvoter, rapporteringsplikt, osv). Skattenivået er blitt kolossalt høyt; i Norge betaler mange innpå 70 % av det de tjener til det offentlige i samlede skatter og avgifter. For å håndtere alle oppgavene som det offentlige har tatt på seg har det utviklet seg et kolossalt byråkrati og et enormt skjemavelde. Resultatet er blitt et gjennomregulert samfunn hvor staten disponerer en stor del av de verdiene som skapes, og hvor pressgrupper forsøker å grafse til seg mest mulig av «samfunnskaken». Folk er blitt mer og mer hensyns-løse i alle sammenhenger, kriminaliteten øker, og politikerforakten når stadig nye høyder. Kvaliteten på det offentlige tilbudet synker jevnt og trutt. Deltagelsen ved valg synker stadig*, og det er tydelig at folk i stadig større grad føler avmakt.

Vi har altså et samfunn som i svært liten grad er preget av ønsket fra den franske revolusjon om «frihet, likhet, brorskap». Men hvordan kan kapitalismen gi oss frihet, likhet og brorskap? For å besvare dette må vi først klargjøre hva disse ordene betyr.

* Den har dog øket noe etter at dette ble skrevet.

Frihet

Hva er frihet? Dette er et positivt ord, et ord som betegner en tilstand som praktisk talt alle sier de er tilhengere av. «Frihet» benyttes i mange ulike sammenhenger: man kan si at man føler seg fri når man har løsrevet seg fra uønskede konvensjoner eller forventninger, men her skal vi se på «frihet» som et begrep som hører hjemme i politisk filosofi.

La oss da i utgangspunktet definere begrepet «frihet» ved å si at frihet er retten til å bestemme selv. Man er fri hvis man kan handle på basis av egne valg, man er ikke fri hvis andre bestemmer hva en skal gjøre. Begrepet må heller ikke være selvmotsigende, dvs. det må ikke inneholde innbyrdes motstridende elementer: man kan ikke si at noen mennesker er frie hvis den tilstanden de er i innebærer en krenkelse av andre menneskers frihet.

Et opplagt og nærliggende eksempel på en krenkelse av frihet er tvungen militærtjeneste: å bli tvunget til å avtjene verneplikt er selvsagt ikke i samsvar med retten til å bestemme selv. Men er det i samsvar med frihet at man må betale for å spise og bo? Alle må jo spise og alle må jo bo – og kan man være fri når man er «tvunget» til å betale for dette?

Nå er det slik at dersom man går ut i skogen (dvs. til et område ingen eier), så kan man spise og bo der uten å betale for det. Da må man leve av det man finner eller kan dyrke selv, og tilværelsen vil være svært kummerlig; man må leve av markens grøde. De aller fleste vil nok foretrekke å bo i et samfunn og der kjøpe det man trenger. Bor man altså i en leilighet og skaffer seg mat fra butikken, så er det slik at disse tingene – leiligheten og matvarene – er produsert av noen: noen har arbeidet for å skape disse tingene. Grunnen til at de har gjort dette, er at de har forventet å få noe tilbake. Mao. bakeren har bakt brødet og snekkeren har bygget leiligheten, og de har sagt: «den som gir oss x kr kan få overta dette». Man kan da velge å ta i mot tilbudet eller la være. Poenget her er at det ikke er en krenkelse av noens frihet om de må betale for å spise og bo. Det som ville ha vært en krenkelse av snekkerens og bakerens frihet var hvis noen hadde sagt til dem at «NN har krav på mat og hus, og derfor må dere produsere det og forære det til NN uten å få noe tilbake» – da måtte i så fall snekkeren og bakeren

tvinges til å jobbe og gi bort det de produserer, og dette er en krenkelse av deres frihet.

Det skulle være klart at den som sier at frihet innebærer at man skal ha gratis livsnødvendigheter som f.eks. mat og hus, begår en selvmotsigelse. «Friheten» til å slippe å betale for mat og hus innebærer en krenkelse av snekkerens og bakerens frihet.

Hva så med utsagn om at «den fattige er ikke fri»? Den fattige kan ikke bo i en fin leilighet eller spise på flotte restauranter – er ikke dette en restriksjon på hans frihet? Nei, den fine leiligheten og den flotte restauranten er igjen resultater av menneskers arbeid, og disse menneskene vil ha noe igjen for det arbeid de har utført. Det er korrekt at den fattige har mindre makt enn den rike (makt er definert som evnen til å tilfredsstille sine ønsker), og det er klart at den rike har langt større muligheter enn den fattige til å tilfredsstille sine ønsker. Den rike har mer makt enn den fattige, men de kan være like frie.

Frihet betyr altså selvbestemmelse for individer. Frihet betyr fravær av tvang. Alle forestillinger om frihet som avviker fra dette er selvmotsigende, og derfor ugyldige. Kapitalismen er et system som er basert på fravær av tvang, og kapitalismen er derfor det eneste system som er i samsvar med frihet.

Så vil noen kanskje spørre: har ikke vi i Vesten stor frihet i dag? Vi kan si hva vi vil – vi har ytringsfrihet. Vi kan reise hvor vi vil – vi har bevegelsesfrihet. Vi har et stort tilbud av varer og tjenester – vi har mange valgmuligheter. Har vi ikke derfor stor frihet i dag?

Disse påstandene er korrekte, og de nevnte friheter er viktige. (Stor velstand og mange valgmuligheter er dog ikke det samme som frihet.) Men når det offentlige gjennom skatter og avgifter forsyner seg av 70 % av de flestes inntekt, så har man liten frihet til å disponere det man tjener. Bruken av private eiendommer er også underlagt omfattende offentlige reguleringer, så man kan trygt si at privatpersoner har liten frihet i dag. Også de næringsdrivende har svært liten frihet. Den som vil starte eller drive en bedrift er underlagt en kolossal mengde reguleringer, bestemmelser, skatter og avgifter, og disse fører til et enormt merarbeid: entreprenører må jobbe ekstra for å sette seg inn i offentlige bestemmelser, fylle ut skjemaer, sørge for at regler følges, og de må betale store beløp i skatter og avgifter til det offentlige. Dette gjør det umulig å drive bedrifter på en effektiv måte. Dessuten finnes

det enkelte varer og tjenester som det er nærmest forbudt for private entreprenører å tilby, f.eks. innen helsemarkedet. Siden produksjonen av varer og tjenester, som vår velstand er et resultat av, da blir ineffektiv, er dette svært skadelig. Når staten legger hindringer i veien for produksjon og verdiskapning, vil dette etter hvert føre til at verdiskapningen stagnerer, og da vil velstanden synke, noe som selvsagt vil være negativt for alle.

I et kapitalistisk samfunn er det ingen restriksjoner på verdiskapning – det er ingen offentlige skjemaer man må fylle ut, det er ingen skatter og avgifter man må betale, det er ingen statlige produksjonskvoter man må overholde, det er ingen tillatelser som man må vente i månedsvis på å få, det er ingen restriksjoner som gjør at bedrifter ikke kan ansette dyktige folk eller si opp udugelige ansatte, det er ingen obligatorisk likestillingspolitikk som må følges, det er ingen konsesjonsordninger, osv. Alle de nevnte statlige påbudene er restriksjoner på næringslivets frihet, og dette viser at det for næringslivet ikke finnes frihet i dag. Kun kapitalismen er uten restriksjoner på verdiskapning, dvs. kun kapitalismen innebærer frihet for næringslivet.

Hvis vi oppsummerer denne diskusjonen kan vi si at frihet er fravær av tvang, noe som er det samme som respekt for individers rettigheter. (Her menes rettigheter slik de ble definert i tradisjonen etter John Locke.) En person er fri dersom han ikke utsettes for tvang fra andre mennesker. Et samfunn er fritt dersom staten ikke initierer tvang overfor sine innbyggere, og dersom den på en effektiv måte arbeider for å beskytte innbyggernes rettigheter mot de som initierer tvang, dvs. kriminelle.

Men det finnes en annen betydning av «frihet»: Hovedpersonen i Dostojevskis roman *Kjellermennesket* hevdet at han ikke kunne være fri så lenge han var tvunget til å godta slike ting som at $2+2=4$. Til denne type innvendinger vil jeg si at det er kun andre mennesker som kan utsette en for tvang, virkeligheten tvinger oss ikke til noen ting. Virkeligheten må man bare godta slik den er, å akseptere virkeligheten innebærer ingen begrensning av ens frihet; det eneste som kan begrense ens frihet er tvang fra andre mennesker. (Man kan selvsagt forsøke la være å rette seg etter virkeligheten, men dette vil naturligvis ende med forferdelse.) Mitt syn er at ethvert menneske bør leve i frihet, og at

enhver har et moralsk krav på å være fri. Dette gjelder for de som ikke initierer tvang overfor andre. Den som initierer tvang overfor andre skal straffes av staten, f.eks. ved at vedkommende settes i fengsel.

Likhet

Hva så med likhet? Hva er sammenhengen mellom frihet og likhet? Før den franske revolusjon hadde adelen særfordeler; adelsmenn var ikke underlagt de lover som gjaldt alle andre. For dem var det ingen straff for å krenke sine undersåtter. Kravet om likhet besto i et ønske om likhet for loven.

I et kapitalistisk system er det ingen som av kongen eller av Gud er gitt særfordeler, og siden lovverket kun har én oppgave: å beskytte alle individers frihet, så vil det være likhet for loven. Nå vil kanskje enkelte spørre om ikke likhet betyr at alle skal ha det like bra, dvs. ha den samme levestandard? Svaret på dette er Nei. Alle mennesker er forskjellige i evner, anlegg og interesser, og derfor vil deres arbeidsinnsats bli forskjellig. De vil derfor bedrive verdiskapning i ulik mengde og av ulik kvalitet, og de vil derfor ha forskjellig levestandard. Enkelte som i dag mener at likhet betyr likhet i resultater, mener at da må staten bedrive utjamning ved progressiv beskatning og støtteordninger, men dette innebærer initiering av tvang, og er dermed som vi har sett i strid med prinsippet frihet. Vi må også innse at dersom staten, som i dag, i stor grad regulerer økonomien, vil svært mye virksomhet være avhengig av statlige tillatelser og godkjenninger. Dette åpner for korrupsjon og lobbyvirksomhet, og statlige tillatelser og løyver går til de som har best forbindelser innad i byråkratiet og til politikerne. Dette vil i praksis føre til at prinsippet om likhet for loven ikke blir fulgt. I et kapitalistisk system er det ingen offentlig regulering av næringslivet, alle kan på sin eiendom utøve hva de måtte ønske av fredelige aktiviteter, og derfor er det heller intet behov for å bestikke offentlige tjenestemenn til å innvilge søknader eller å gi tillatelser.

Brorskap

Hvordan skal man i et samfunn få gjennomslag for at folk skal behandle hverandre som brødre, dvs. på en vennlig, hjelpsom og hensynsfull måte? Det er fundamentalt sett to måter mennesker kan forholde seg til hverandre på: de kan bruke tvang overfor hverandre, eller de kan

forholde seg til hverandre på frivillig vis. Hvilken av disse vil man tro vil føre til respekt, velvilje og broderlighet? Dersom man organiserer samfunnet med initiering av tvang som et vesentlig element, vil folk i større og større grad bruke tvang, både personlig og gjennom staten, for å tilfredsstillе egne ønsker. Dette vil innebære at man i større og større grad betrakter andre mennesker som om de har en plikt til å tilfredsstillе ens egne ønsker. Når noen sier at «staten må gi meg større pensjon, billigere barnehave, bedre skole, støtte til bedriften jeg jobber i», så er de med på å tvinge andre mennesker til å jobbe gratis for å tilfredsstillе sine egne ønsker. Alle må altså under en slik ordning betale mer og mer i skatt, dvs. de må i stadig større grad jobbe gratis for å tilfredsstillе andres ønsker og behov. Det er vel ingen som tror at denne holdningen vil føre til at mennesker i økende grad vil betrakte hverandre på en broderlig måte. Hvis folk ikke kan bruke tvang ovenfor hverandre, må de forsøke å få i stand samarbeid på frivillig vis, og dette innebærer at man må tilby andre noe for å få noe igjen. Med andre ord: siden frivillige bytter kun skjer hvis begge involverte tjener på det, vil enhver handel føre til at alle involverte blir mer tilfredse. Dette vil føre til øket velvillighet mellom mennesker – dette vil føre til at brorskap blir en utbredt verdi. Altså: kun et system med frihet kan føre til et samfunn preget av likhet og brorskap. Med andre ord: frihet, likhet og brorskap kan kun gjennomføres i et kapitalistisk system.

Liberalismen

I Aftenposten gikk det høsten 2003 en debatt om liberalismen. Blant deltagerne var kjente akademikere som Bernt Hagtvet og Stefán Snævarr. Flere aktive liberalister sendte innlegg til Aftenposten, men ingen av disse ble tatt inn. Her følger en noe utvidet versjon av det innlegg jeg sendte til Aftenposten:

Innleggene i Aftenpostens debatt om liberalismen og det frie marked har hatt et sterkt varierende saklighetsnivå, og også underholdningsverdien har vært blandet. Sist ute er professor Stefán Snævarr, som under tittelen «Markedet som djevel» 10/10-03 blant annet hevder at den norske kritikken mot liberalismen er forårsaket av en sosialdemokratisk ryggmargsrefleks. Det ser også ut som om Snævarr på de fleste punkter er uenig med de andre debattantene, som alle er sterke motstandere av det frie marked. Representativt for markedsmotstandernes saklighetsnivå er dessverre professor Bernt Hagtvets forestilling om at markedsliberalismen er vulgær, og Snævarrs oppsummerer treffende de hittil fremkomne poenger fra markedsmotstanderne med at «markedsliberalerne er onde og dumme». Det man uansett kan si er at det er en rekke fundamentale poenger som burde ha vært med i debatten, men som ingen har nevnt. Dette muligens fordi inntil dette innlegget har ingen liberalister deltatt – eller fått delta – i debatten.

Individets rettigheter

Til tross for at de fleste av debatt-deltagerne er professorer, er det lite i deres innlegg som tyder på at de har godt kjennskap til hva det frie marked er. La meg derfor kort med enkle ord forsøke å forklare dette. Utgangspunktet for liberalismen er å finne i John Lockes rettighetsteori.

Denne sier at hvert individ på sin eiendom kan produsere og handle som det selv ønsker, og statens eneste legitime oppgave er å beskytte individet, dets handlinger og resultatene av dem. Statens eneste legitime oppgave er altså kun å beskytte oss mot tyveri, ran, svindel, overfall, etc. Under liberalismen skal individers (lockeanske) rettigheter respekteres fullt ut, og staten skal derfor hverken gi tillatelser til produksjon/handel (i form av konsesjoner), eller regulere priser og

arbeidsbetingelser – alt slikt skal avtales frivillig blant de som er direkte involvert. Liberalismens ideal er altså at mellommenneskelige forhold skal være frivillige.

Den fremste liberalistiske tenkeren i moderne tid, Ayn Rand, hevdet med styrke at den eneste måten individers rettigheter kan krenkes på, er ved initiering av tvang. Initiering av tvang er alltid et onde, fordi tvang fornekte menneskets evne til rasjonell tenkning; tvang fornekte altså den egenskap som gjør oss til mennesker. Å initierte tvang er med trusler om vold å påvirke en person til å handle annerledes enn det vedkommende selv foretrekker, og dette er å fornekte hans eller hennes tenkeevne – formålet med tenkning er å planlegge og å vurdere ulike handlingsalternativer. Tvinges et individ til å handle på en bestemt måte, tilsidesettes dets tenkeevne. Slik tvang reduserer også velstand og velvære, fordi folk under tvang må gjøre noe annet, og ifølge dem selv mindre nyttig, enn det de selv hadde foretrukket. Statlige reguleringer av økonomien består alltid av initiering av tvang: hvis man ikke følger myndighetenes påbud blir man ilagt straff i form av fengsel eller bøter.

Markedskreftene

Frihet – fravær av tvang – innebærer en fri markedsøkonomi, og den fremkommer altså som et resultat av full respekt for individets rettigheter. Dette innebærer at markedskreftene, som alle snakker så stygt om, ikke er annet enn summen av individers frivillige tilbud og etterspørsel. Som et eksempel på markedskreftenes «ødeleggende» virkning brukes ofte eksemplet med nærbutikken: markedskreftene gjør at den koselige nærbutikken legges ned og at vi isteden må handle i store, upersonlige shoppingsentre. Det kritikerne av markedskreftene ignorerer er at grunnen til at shoppingsentrene erstatter nærbutikkene er at folk frivillig velger å dra til shoppingsentrene heller enn å handle i nærbutikken.

De som vil hindre markedskreftenes «herjinger» ønsker gjerne at det offentlige skal subsidiere nærbutikkene: Tor Åge Bringsværd beskriver i sin ferske bok om London en gate som tidligere var omkranset av bokhandler, men «i stedet for bøker preges gaten [nå] av kaffebarer og fjollete souvenirbutikker ... Forstår man ikke at bokhandlenes husleier burde subsidieres av det offentlige...?» (s. 112).

Man må dog huske på at det offentlige ikke har andre penger enn de som tvinges inn fra folk i form av skatter og avgifter. Altså, ved å ønske statsstøtte til nærbutikken, ønsker man å tvinge folk til å betale inn til staten, og så skal staten bruke disse pengene til å støtte nærbutikkene. Det som da skjer er at staten med tvang overprøver folks egentlige preferanser: Folks egne handlinger sier at «vi vil ikke bruke pengene våre i nærbutikkene», staten sier: «da tvinger vi litt penger fra dere og bruker dem på nærbutikkene likevel». Liberalister vil si at dette både er umoralsk og ineffektivt.

Statlige støtteordninger betyr at staten tar penger fra folk for å bruke dem på en annen måte enn folk selv ville ha gjort. Slik er det med alle ordninger som skal «forbedre» de resultater som det frie marked fører til. I det frie marked blir det kanskje f.eks. liten bosetting i distriktene, men grunnen er at folk foretrekker å bo i sentrale strøk. Hva er det moralske i å tvinge penger fra folk – noe som ikke er annet enn å tvinge dem til å arbeide gratis – for så å bruke disse pengene på noe annet enn det folk selv foretrekker?

Liberalister mener at individer selv bør få bestemme over sine liv, og dette betyr at de selv skal få disponere sine eiendommer og sine inntekter. Vulgært, sier den selvutnevnte elite som vil tvinge penger fra folk for å bruke dem «bedre» enn det folk selv gjør. Liberalister hevder at denne holdningen er uttrykk for en paternalistisk innstilling som er modne og anstendige mennesker uverdige.

Inngrep i økonomien

Markedsøkonomiens motstandere hadde dog hatt et poeng dersom inngrep i og regulering av økonomien hadde ført til øket velvære eller velstand. Men sannheten er at ethvert inngrep i og enhver regulering av økonomien skaper større problemer enn det løser. Dette vil da igjen føre til enda flere reguleringer, og disse vil igjen føre til enda større problemer, osv. I Norge har vi i dag tragisk nok ca 100 000 arbeidsløse, og dette er resultat av omfattende statlige reguleringer av næringslivet: hindringer av nyetableringer, kunstig høyt lønnsnivå, støtte- og trygdeordninger som gjør at mange ikke tjener mer på å jobbe enn på å motta støtte som arbeidsløs, osv. Videre er det slik at støtteordningene blir mer og mer kompliserte og uoversiktlige: det sies om støtteordningene til norsk landbruk at de er blitt så kompliserte at selv

Vårherre har mistet oversikten. Og alle som så innslaget om det på TV2s nyhetssending husker tidligere statsminister, tidligere finansminister og fagøkonom Jens Stoltenbergs kraftfulle beskrivelse av utregningsreglene for pensjoner: de var «totalt uforståelige».

At statlige reguleringer er av det gode er nærmest et aksiom for dagens intellektuelle. Og uansett hvilke negative resultater reguleringer fører til, blir skylden alltid lagt på kapitalismen/markedet/liberalismen. Nærmere undersøkelser vil imidlertid vise at det er de statlige reguleringer som forårsaker de store problemene. Ett eksempel: husleiene i Oslo er høye. Årsaken er at det er få boliger i Oslo. Hvordan skaffe billigere boliger? Selvsagt ved å fjerne de offentlige restriksjoner som hindrer boligbygging i Oslo, f.eks. ved å oppheve markagrensen. Isteden for å gjøre dette, fraskriver politikerne seg ansvaret og legger skylden på «bolighaier», og forsøker å løse problemene med tiltak som husleieregulering. Slike tiltak vil selvsagt ikke føre til at det blir bygget flere boliger, de vil kun presse bolighandelen over i mer og mer korrupte transaksjonsformer: handel vil da skje via bekjentskaper eller med penger under bordet.

I dag bemektiger det offentlige seg innpå 70 % av den inntekt mange har. Til tross for dette er de offentlige tilbudene innen viktige områder som undervisning, helsetjeneste og eldreomsorg ikke spesielt gode. Er det virkelig noen som tror at tilbudene blir bedre dersom andelen heves til 75 % eller 80 %?

Grunnen til at offentlige tilbud er av så dårlig kvalitet er at den som mottar tjenesten og den som betaler for den, ikke er den samme: alle mottar tjenester «gratis» fra det offentlige, og det offentlige betaler. I et fritt marked er den som mottar og den som betaler den samme, og da må tilbyder gi kvalitet eller miste sin kunde. I et system hvor det offentlige i praksis har monopol, kan ikke kunden velge, og da kan ikke tilbyder miste kunden. Da trenger tilbyder heller ikke legge så stor vekt på kvalitet.

Velferdsstaten

I utgangspunktet vil mange si at dagens system – velferdsstaten – er det ideelle system: vi betaler litt av det vi tjener til det offentlige, og så skal det offentlige til gjengjeld sørge for at vi får «gratis» skole, helsevesen, eldreomsorg, veier, spredt bosettingsmønster, etc. Men en slik ordning

har en rekke ulemper: det apparat man må opprette for å styre og forvalte vil ofte tiltrekke seg ikke personer som primært er opptatt av å tjene befolkningen, men personer som vil mele sin egen kake. Det er heller ingen grense for antall gode saker som det offentlige kan ta seg av, og dette betyr at det i dagens system blir flere og flere lover – eller ulover. Denne viltvoksende floraen av ulover fører til at det blir vanskeligere og vanskeligere å følge de legitime lovene, og resultatet blir at respekten for lov og rett synker. Ulovene fører også til økning i reell kriminalitet, som man for eksempel lett kan se har vært resultatene av forbudene mot alkohol og narkotika.

Dessuten vil innføringen av ulover påvirke politiets prioritering: f.eks. kan det skje at politifolk heller vil bruke tid på en razzia i en pornobutikk enn å etterforske reell kriminalitet som innbrudd og overfall. Den kjente maksime fra Frostatingsloven, «Med lov skal landet bygges, og ikke med ulov ødes», er meget treffende. Dessuten vil også i velferdsstaten byråkratiet bli større og større, og skattene vil bli høyere og høyere. Videre vil pengene som staten tar inn i betydelig grad ikke gå til å dekke reelle behov, men til de pressgrupper som roper høyest og er flinke til å spille på media (typiske eksempler er forskningen om drivhuseffekten, eller at midler til astmaforskning for barn reduseres samtidig som midler til dåpsopplæring økes, noe som skjedde i forbindelse med statsbudsjettet for 2004).

Liberalister er klar over denne ødeleggende utviklingen, og vil hevde at systemet velferdsstat ikke er forenlig med et velferdssamfunn. «Det frie marked belønner kun de sterke» er en ikke uvanlig kritikk. Utsagnet forutsetter helt feilaktig at det er kun én form for styrke. Det frie marked belønner de som er dyktige til å produsere det som andre er villige til å kjøpe – de som blir rike er de som produserer det som mange finner nyttig. I en statlig gjennomregulert økonomi, derimot, som er det eneste alternativet til et fritt marked, belønnes ikke de dyktige produsentene, der belønnes de som er dyktige til å sno seg i jungelen av støtte- og reguleringsordninger. I en gjennomregulert økonomi blir de nyskapende sittende på offentlige venteværelser mens de forsøker å kjempe seg igjennom villniset av skjemaer som må fylles ut og byråkrater som må blidgjøres. Resultatet av dette er selvsagt et økonomisk forfall.

Heller ikke må man glemme at hvis det offentlige skal ta seg av de svake (dvs. gi dem penger), så vil flere og flere grupper forsøke å få seg klassifisert som svake for derved å få mer av den såkalte felleskaken. Da vil flere og flere ikke få sine inntekter ved å produsere noe som andre finner nyttig og er villige til å betale for, men ved å utgi seg for å være svake som ikke er i stand til å være verdiskapende. For å finansiere dette må skattene stadig økes, og siden det er de produktive som betaler skattene, betyr dette ikke annet enn at de produktive straffes og de ikke-produktive belønnes.

Velferdsstaten er altså slik at gode egenskaper; det å være produktiv; straffes, og negative egenskaper; det å være for svak til å kunne produsere; belønnes. Folk flest i dag ikke bare godtar dette, de støtter dette entusiastisk, selv om alle burde forstå at en slik politikk er ødeleggende i det lange løp. Årsaken til at folk godtar dette er at det som fundamentalt sett styrer mennesker er grunnleggende filosofiske ideer. Den ideen som er årsaken til dagens utvikling er en fundamental etisk holdning som innebærer at det som er moralsk er å gi avkall på egne verdier til fordel for de svake. Dette moralske idealet – altruisme, selvoppofrelse – er fullstendig godtatt i alle etablerte miljøer i dag, og er årsaken til at folk ikke bare finner seg i, men er tilhengere av, stadig høyere skatter og flere offentlige reguleringer; påskuddet for denne politikken er jo å hjelpe de svake.

Sannheten er at ved et omfattende system med støtteordninger blir de svake passivisert og over tid ødelagt – å gi offentlig hjelp til de svake er å gjøre dem en bjørnetjeneste. Det beste for de svake er å gi dem mulighet til å delta i arbeidslivet. Dette kan skje ved at man har en sterk grad av arbeidsdeling; dette fører til at det blir bruk for selv de mest sjeldne og de mest beskjedne talenter. Praktisk talt alle kan da ta del i den produktive virksomheten, og dette er nyttig for alle – jo flere som arbeider, jo større blir produksjonen og jo større blir velstanden. Denne utviklingen kan dog kun skje i et fritt marked.

Dessuten må alle de restriksjoner som holder folk ute fra arbeidslivet avvikles: statlige bestemmelser om arbeidstid og lønn, byråkrati og skjemavelde i forbindelse med alt fra etablering av nye virksomheter til ansettelser må avvikles slik at det blir enklere for folk å komme inn i arbeidslivet. Kun et fritt marked kan sikre at staten ikke

innfører ordninger som stenger arbeidsføre mennesker ute fra arbeidslivet.

Man bør heller ikke se bort fra det faktum at mange er mindre forsiktige med andres penger enn med egne – man sløser lettere med «fellesskapets» penger enn med de pengene man selv har tjent ved egen innsats. Allerede Aristoteles observerte dette: «Det som eies i fellesskap er det ingen som tar vare på» (*Politikken*, bok 2, kap. 3). Man grøsser ved tanken på all den sløsing som forekommer når innpå 70 % av manges inntekter disponeres som om de «eies i fellesskap».

Og hvem er det som disponerer disse 70 %? Jo, våre politikere. Lite tyder på at de er spesielt dyktige til å «styre samfunnet». Men disse velges, og det de da er dyktige til er å drive valgkamp. Innpå tre fjerdedeler av manges inntekter disponeres altså av folk som i beste fall har ett talent: å drive valgkamp. Det eneste politikere virkelig kan er å gi tomme løfter og å bortforklare hvorfor de ikke har klart å løse de problemene de lovet å løse i forrige valgkamp.

Det er ikke overraskende at politikerforakten øker, at færre og færre stemmer ved valgene, og at avmakten og likegyldigheten sprer seg. Staten og politikerne burde være moralske idealer, men isteden er staten blitt en treg institusjon som de fleste betrakter som en vits, og politikerne betraktes som bortforklarende pratmakere blottet for tillit.

Allikevel ønsker eliten ved universitetene og i pressen å øke politikernes makt. Liberalistene, derimot, vil ta makten fra politikerne og gi den tilbake til folket. Dette kan kun skje ved å la hver enkelt selv få disponere sin inntekt og sin eiendom.

Her har jeg kort forsøkt å presentere noen få av de mange viktige poenger i liberalismen. Hvis noen på bakgrunn av det ovenstående vil beskrive oss liberalister som vulgære, onde og dumme, så får vi bare leve med det. Men vi føler oss ikke truffet. Snarere tvert imot.